

Mozarts Salzburg

Vy från slottet Mirabell

”Salzburg ist immer eine reise wert”, lyder talesättet, och visst är staden alltid värd en resa. Men kanske allra mest i slutet av juli och början av augusti då den världsberömda musikfestivalen till Wolfgang Amadeus Mozarts minne och ära avhålls. För Salzburgarna

är nämligen detta Mozarts egentliga stad, inte Wien. Det var här han föddes, växte upp och ”slog igenom”. Vi passar på att vandra i mästarens fotspår under hans första 25 levnadsår, och besöker några av de platser i Salzburg och Europa där han gjort avtryck.

AV MAGNUS FÖRSLIN

KFAnytt

ONEKLIGEN ÄR DET så att Salzburg har mycket att tacka sin musikaliske son för – inte minst ekonomiskt, som en följd av den under decennierna blomstrande turismen. Den vackra, väl bevarade gamla staden anlagd vid floden Salzach, med anslående natursköna och dramatiska omgivningar i effektfull samklang med det rika musiklivet, skapar en harmonisk miljö som är svår att värja sig från. Kort sagt – det är svårt att inte bli förförd av Salzburg.

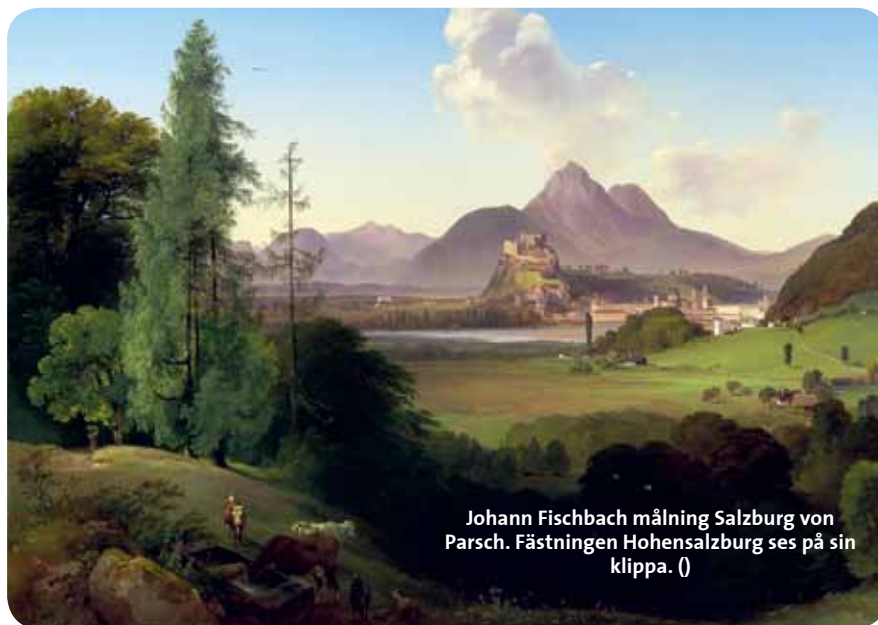
Men någon ömsesidig uppskattning speglar knappast förhållandet mellan Salzburg och Mozart, som å sin sida var måttligt road av den klerikalt dominerade staden. Han fann den helt enkelt *langweilig*, såväl musikaliskt, som socialt: ”När jag spelar, eller någon av mina kompositioner framförs, är det som om publiken [här i Salzburg] enbart består av stolar och bord”.

Mozarts kategoriska uppfattning var emellertid snarare en konsekvens av hans

behov av att frigöra sig från den kontrollerande fadern och den rigide arbetsgivaren, ärkebiskopen, än en rättvis bild av en sedan århundraden mycket musikaliskt orienterad stad med ett rikt musikliv och omproducerat flera stora tonsättare.

Den 27 januari 1756 föddes **Johannes Chrysostomus Wolfgangus Teophilus**

Mozart som det sjunde och sista barnet i äktenskapet mellan **Anna Maria Pertl** och **Leopold Mozart**. Av de övriga barnen var det bara dottern Maria Anna som ännu levde. Hon är mer bekant som *Nannerl*, och var fem år äldre än sin bror. Redan dagen efter sin födelse döptes Mozart i den imponanta domen, Salzburgkate-

Johann Fischbach målning Salzburg von Parsch. Fästningen Hohensalzburg ses på sin klippa. ()

Holzsalzburg Museum

dralen. Med tanke på de övriga barnens bortgång, ville de djupt religiösa föräldrarna inte riskera att det lilla knytet skulle dömas till evig förtappelse.

Det finns inget nedtecknat om Mozart från hans första år, men han tultade nog runt som de flesta telningar i den åldern. Fadern var en duktig musiker, både kompositör och violinlärare. Hans personlighet verkar också ganska väl ha motsvarat det porträtt som tecknas i **Milos Forman** film *Amadeus*, där han skildras som sträng och disciplinerad.

Det upptäcktes tidigt att de båda barnen var musikaliskt begåvade. Då Nannerl som sjuåring börja ta pianolektioner, kom

Maestro Wolfgang

Mozart till klaveret och – enligt Nannerl själv – började han härma och komplettera hennes spel med terser. Han lär ha varit fyra år då han lärde sig spela sitt första musikstycke – ett scherzo av en veneziansk kompositör vid namn Wagenseil, och började även snart komponera egna små stycken som fadern skrev ned.

Det är naturligtvis svårt att bekräfta exakt vid vilken ålder underbarnet började göra vad, men otvivelaktigt är att han hade en osedvanligt god förmåga att minnas, uppfatta och kopiera musik, vilket var viktiga hörnstenar i utvecklingen mot hans senare skapande.

Som en följd av både sonens och dotterns enastående musikaliska talanger började fadern i slutet av 1761 att turnera med dem. En försiktig början i det närbelägna München, kom att utvecklas till

Getreidegasse 9 ligger mitt i Salzburg och är huset där Wolfgang föddes. Familjen levde här mellan 1747 och 1773. Våningen är idag museum

ett segertåg i Europas stora städer: Wien, Paris, Haag, London, osv. Överallt i salonger och konsertsalar möttes de av ovationer och svallande lovord av förbluffade åskådare. De små anekdoterna är många, som den i Schönbrunn där en sexårig Mozart charmade det kejsersliga hovet med att hoppa upp i knäet på kejsarinnan **Maria Teresia** och kyssa henne på munnen, och strax därefter föreslå att han skulle gifta sig med den jämgamla dottern, sedermera **Marie Antoinette**.

Under resorna kom Mozart också i kontakt med musik av andra kompositörer, och turneradet tog också paus med jämna mellanrum för fördjupade musikstudier. Men största delen under perioden 1762 och början av 1771 befann han sig dock på turné, den sammanlagda tiden som han tillbringade i Salzburg var endast 2,5 år.

Nannerl fick trots sin begåvning allt mindre uppmärksamhet av fadern som lade ner mer av sin ”coaching” på Mozart. I december 1769 for man till operans förlovade land Italien, men då utan Nannerl, som tycks ha funnit sig i att komma på undantag och istället gav sin bror allt stöd. Den italienska resan beskrivs som ett enda stort triumftåg, och liksom i övriga Europa tjusades och imponerades hov och aristokrati. Av påven erhöll han Gyllene Sporens Orden som också omfattade ett adelskap. Här finns en annan berömd historia: Far och son anlände

till Rom den 11 april, dvs i samband med påsk då **Allegris** berömda niostämmiga körverk *Misere*, uppförs i Sixtinska kapellet. Den påvliga kören ansågs ha ensamrätt till verket, och man fick därför inte som åhörare för att förhindra kopiering ta med sig papper och penna, men det bekymrade inte Mozart som efter framförande skrev ned hela verket, enbart utifrån sitt minne. Under den här tiden skulle Mozart komponera sin första stråkkvartett, några symfonier och en opera

Det skulle bli tre italienska resor, och de skulle ”betyda mycket för *kompositören* Mozart, medan *virtuosen* kom att träda tillbaka”.

Ganska snart efter att far och son återvänt till Salzburg, dör ärkebiskopen som under många år varit Leopolds arbetsgivare, men som också givit honom den

I detta rum föddes Mozart den 27 januari 1756. Numera är det en något futuristisk del av muséet.

Foto: Christian Schneider

Om man tycker om att umgås med människor bör man besöka Salzburg under stadens berömda festspel

Ett operaförframträdande under festspelen framför den enorma domen i vilken Mozart döptes och mellan åren 1773 och 1777 var han hovorganist här. De mesta av Mozarts verk skrevs för denna katedral.

→ tjänstledighet som krävts för att genomföra det omfattande turnerandet. Samma generositet delades emellertid inte av efterträdaren, den formelle **Hieronimus von Colloredo**. Men initialt gick det bra. Mozart jr fick en fast anställning med god lön och komponerade festspelsmusiken *"Il sogno di Scipione"* inför ärkebiskopens officiella tillträde i maj 1772. Han utsågs snart till konsertmästare i den biskopliga orkestern med en årslön om 150 gulden. 1773 kunde familjen Mozart flytta från

det enkla boendet vid Getreidegasse till ett större och mer ståndsmässigt hus vid dagens Makartplatz alldeles intill slottet Mirabell. Under det innevarande och kommande året skriver Mozart i huvudsak för ärkebiskopen, men experimenterar och undersöker de spännande och nydanande tonvärldar som presenterats av hans store förebild **Joseph Haydn** (en beundran som var ömsesidig).

Haydn var trött på den under rokokoeran rådande sk "galanta stilen". Han såg den som tillrättalagd och ytlig, full av plattityder, och skapade kvartetter och symfonier

i molltonarter som gick på tvärs med traditionen, och som skakade om Mozart. Folke H Törnblom kommenterar i sin bok *Mozart Köchel 1-626* (1971): *"Inför det mesta av Mozarts musik i molltonart... har vi en känsla av att ett inre tryck hos honom har tvingat fram den mörka tonarten. Den musik Mozart samtida var vana vid och ville ha var konventionellt älskvärd musik... Mozart var i högsta grad ett barn av sin tid, och dessutom höll han på konstnärlig tukt och konstnärens självtukt ("musiken får inte ens i de hemskaste situationer sära*

Mozarts Salzburg: 1. Domkyrkan i vilken Mozart döptes. 2 Fästningen Hohensalzburg 3. Stiftskirche St Peter där bl a c-mollmässan uruppfördes av kompositören 4. Mozarts födelsehus. 5. Familjen Mozarts residens mellan åren 1773 och 1789. 6. Kapuzinerklostret. 7. Mozarteum: Den internationella stiftelse som övervakar det mesta som är knutet till Mozart. Här finns ett bibliotek, Bibliotheca Mozartiana som omfattar 35.000 objekt böcker till manuskript.

Ett besök i Salzburg bör också inkludera en kväll på restaurang *Stiftskeller* där man kan avnjuta ett tidsenlig måltid till tonerna av arior och duetter från Mozarts operor

örat utan måste även då behaga, det vill säga alltid förbli musik1...). Men när Mozart talar helt i moll tar vi det därför så hårt, förnimmer det som en hans personliga uppgörelse. Vad som görs upp vet vi aldrig – Mozart var ingen dagbokskompositör har någon träffande sagt...”

Det är nog en rimlig hållning. Det finns mycket spekulationer om att hans symfoni i g-moll nr 25 (K.183) från den här tiden skulle spegla hans vantrivsel i Salzburg eller en olycklig kärlek, men det är sannolikt snarare ett verk som Haydns nya idéer givit inspiration till.

Detta med vantrivsel stämmer dock, och den tilltog med tiden gradvis. Att hans far oavbrutet letade efter andra för Wolfgang mer ”värdiga” tjänster, men utan framgång minskade inte frustrationen.

Inte desto mindre var han under denna tid, fram till 1777 ytterst produktiv. Då hans rastlöshet fick honom att åter resa, denna gång utan sin far (som inte fått tjänstledigt). Turen gick till München i hopp om att få anställning av kurfursten, men fick det hycklande svaret att *”det gör mig ont min käre vän, men det finns ingen vakans, om det bara funnes en vakans!”*. I oktober kom han till Mannheim där han stannade i hela fem månader. Orsaken till detta var inte att Mannheim råkade vara en musikstad med en musikälskande furste, utan framför allt en viss näktergal vid namn **Aloysia Weber**. En sångerska som Wolfgang blev våldigt förälskad i, och de inledd en förbindelse.

Detta kunde inte fadern acceptera som befallde honom att omedelbart packa sig till Paris, den stad Leopold var övertygad om skulle ge Mozart den definitiva framgången. Leopold skriver att *”det kommer nu an på dig själv att steg för steg stiga till en så hög ställning som ingen musiker ännu har nått. Det är du skyldig den utomordentliga begåvning som du har fått från en givmild Gud, och nu beror det allenast på ditt förstånd och ditt levnadssätt om du skall dö som en simpel musiker, som alldeles har glömt, eller som en berömd kapellmästare, vars rykte går till eftervärlden – om du, infångad av en kvinna, skall dö på en halvbädd i ett kyffe fullt av svältande barn eller om du efter ett kristligt liv i välmåga, ära och ryktbarhet skall gå hädan med din familj väl försörjd och ditt namn respekterat av alla”*.

Den 23 mars 1778 anlände Mozart tillsammans med sin mor till Paris. Det började bra med konserter och olika uppdrag, men snart kom motgångarna

Mozarts residens, eller *Mozart-Wohnhaus*. Mozart familj flyttade hit till detta betydligt mer luftiga och exklusiva boende 1773 i jämförelse med Getreidegasse 9 då man fick bättre ekonomi. Platsen kallas idag Makartplatz och ligger bara ett stenkast från slottet Mirabell. Den unge Mozart bodde här fram till 1780 då han fick nog av Salzburg eller kanske snarare av sin frustrerande livssituation. Han kom att komponera många betydande arbeten här – ett otal symfonier, serenader, divertimenti och fem konserter för violin och piano. Hela huset utgör idag ett museum.

Ett av rummen – det kallas danssalongen

att staplas på hög och den 3 juli inträffade en katastrof då hans moder dog. Leopold kallade hem sin son. På vägen hem stannade Mozart till i München för att uppsöka sitt hjärtas dam – familjen Weber hade flyttat dit

från Mannheim – bara för att upptäcka att hon svikit honom för en annan. Hon hade en blixtkarriär som sångerska för ögonen och var föga intresserad av en fattigklapp som Mozart.

Stukad och sårad var han i januari 1779 tillbaka i Salzburg för att ånyo inrätta sig i en hårt reglerad tillvaro. *”Jag fylls av idel motvilja och ångest när jag tänker mig åter vid detta tiggargrov”*.

Men i mars 1781 kom droppen som fick bågaren att rinna över. Förhållandet mellan ärkebiskopen och hans begåvade och frihetslängtande anställde hade gradvis blivit allt frostigare, och efter att Mozart blivit uppkallad till ärkebiskopen för att visa underkastelse, revolterade Mozart under demonstrativa former och såg på så sätt till få sparken.

Nu inleds en ny era i Mozarts liv. Han flyttar till Wien och firar där exempellösa framgångar. Året därpå gifter han sig med **Constanze Weber**, syster till Aloysia, som blir följeslagare under återstoden av hans liv. Salzburg besöker han bara några enstaka gånger. 5 december 1791 dör Mozart endast 37 år gammal. ★

Stiftskirche St Peter. Endast 13 år skrev Mozart Dominikansmässan och här uruppförde han sin berömda (ofullbordade) c-mollmässa (K 427) i augusti 1783. Constanze, hans hustru, var en av sopransolisterna

Foto: Magnus Forslin

©Tourismus Salzburg

©ISM